

TA'LIM JARAYONIDA SUBYEKT–SUBYEKT MUNOSABATLARINI SHAKLLANTIRISHDA MULOQOT MADANIYATINING AHAMIYATI

"Osiyo xalqaro universiteti" magistranti

Erkinov Ilxom Erkin o'g'li

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim jarayonida subyekt–subyekt munosabatlarining mazmuni, pedagog va ta'lim oluvchi o'rtasidagi samarali hamkorlikni ta'minlashda muloqot madaniyatining o'rni yoritilgan. Shuningdek, ta'lim sifatini oshirish, shaxsning erkin fikrlashi, o'zaro hurmat va ishonch muhitini shakllantirishda pedagogik muloqotning ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: ta'lim, subyekt–subyekt munosabatlari, muloqot madaniyati, pedagogik muloqot, hamkorlik, kommunikativ kompetensiya, ta'lim sifati.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish va ta'lim sifatini oshirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda pedagog va ta'lim oluvchi o'rtasidagi munosabatlarning subyekt–subyekt tamoyili asosida tashkil etilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday munosabatlarda har ikki tomon teng huquqli, faol va mas'uliyatli ishtirokchi sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur hamkorlikning samaradorligi esa, avvalo, muloqot madaniyatiga bog'liqdir. Muloqot madaniyati pedagogning kasbiy mahorati, nutq odobi, tinglash madaniyati, empatiyasi hamda ta'lim oluvchining fikrini hurmat qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Shu sababli ta'lim jarayonida samarali muloqotni tashkil etish zamonaviy pedagogikaning muhim talablaridan biri hisoblanadi.

Asosiy qism

Subyekt–subyekt munosabatlarining mohiyati

Subyekt–subyekt munosabatlari ta'lim jarayonining insonparvarlik tamoyillariga asoslanadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, ta'lim oluvchi bilimni tayyor holda qabul qiluvchi obyekt emas, balki ta'lim jarayonining faol ishtirokchisi hisoblanadi. Pedagog esa bilim beruvchi bilan bir qatorda yo'naltiruvchi, maslahat beruvchi va hamkor vazifasini bajaradi.

Bunday munosabatlar quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- o'zaro hurmat;
- teng huquqlilik;
- hamkorlik;
- ochiq muloqot;
- shaxsiy fikrni erkin ifodalash;
- ishonch va mas'uliyat.

Natijada ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va kommunikativ kompetensiyasi rivojlanadi.

Muloqot madaniyatining pedagogik ahamiyati

Muloqot madaniyati — bu insonning nutq madaniyati, axloqiy me'yorlarga rioya qilishi, suhbatdoshni hurmat qilishi va samarali axborot almashish ko'nikmalarining majmuidir.

Pedagogik faoliyatda muloqot quyidagi vazifalarni bajaradi:

ta'lim oluvchilarda motivatsiyani oshiradi;

sog'lom psixologik muhit yaratadi;

o'zaro ishonchni mustahkamlaydi;

nizolarni bartaraf etishga yordam beradi;

ta'lim sifatini oshiradi.

Pedagogning nutqi ravon, aniq, tushunarli va odob me'yorlariga mos bo'lishi zarur. Shu bilan birga, pedagog ta'lim oluvchilarni diqqat bilan tinglay olishi, ularning fikrlariga hurmat bilan munosabatda bo'lishi va konstruktiv fikr-mulohaza bildirishi lozim.

Subyekt–subyekt munosabatlarini rivojlantirishda zamonaviy metodlarning o'rni

Hozirgi ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish muloqot madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Jumladan:

"Aqliy hujum";

"Munozara";

"Klaster";

"Keys-stadi";

"Debat";

kichik guruhlarda ishlash.

Mazkur metodlar ta'lim oluvchilarning faolligini oshiradi, jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda fikr almashish madaniyatini shakllantiradi.

Pedagogning kommunikativ kompetensiyasi

Subyekt–subyekt munosabatlarini samarali tashkil etishda pedagogning kommunikativ kompetensiyasi muhim o'rin tutadi. U quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

nutq madaniyati;

psixologik bilimlar;

empatiya;

pedagogik takt;

konfliktlarni boshqarish;

axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalari.

Kommunikativ kompetensiyasi yuqori bo'lgan pedagog ta'lim oluvchilar bilan ijobiy munosabat o'rnatadi va ularning shaxsiy rivojlanishiga qulay sharoit yaratadi.

Muloqot madaniyatini rivojlantirish yo'llari

Ta'lim jarayonida muloqot madaniyatini rivojlantirish uchun quyidagi omillar muhim hisoblanadi:

- pedagoglarning malakasini muntazam oshirish;
- interfaol metodlardan keng foydalanish;
- ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlashini qo'llab-quvvatlash;
- tolerantlik va bag'rikenglik muhitini shakllantirish;
- pedagogik etikaga rioya qilish;
- axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish.

Ta'lim jarayonida subyekt–subyekt munosabatlarini shakllantirish zamonaviy pedagogikaning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuvning asosiy mazmuni shundan iboratki, ta'lim oluvchi passiv tinglovchi emas, balki ta'lim jarayonining faol ishtirokchisi, mustaqil fikr yurituvchi va qaror qabul qiluvchi shaxs sifatida e'tirof etiladi. Pedagog esa faqat bilim beruvchi emas, balki ta'lim oluvchini qo'llab-quvvatlovchi, yo'naltiruvchi va hamkor sifatida faoliyat olib boradi. Bunday munosabatlar ta'lim jarayonida o'zaro hurmat, ishonch, hamkorlik va mas'uliyatni qaror toptiradi.

Subyekt–subyekt munosabatlarini samarali tashkil etishda muloqot madaniyati asosiy omillardan biri sanaladi. Muloqot madaniyati nafaqat chiroyli va ravon nutq so'zlashni, balki suhbatdoshni tinglash, uning fikriga hurmat bilan yondashish, muammolarni tinch va madaniyatli yo'l bilan hal etish, pedagogik etikaga amal qilish kabi fazilatlarni ham o'z ichiga oladi. Pedagogning ta'lim oluvchilar bilan samimiy va ochiq muloqoti ularning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi, o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi hamda erkin fikr bildirish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Bugungi kunda kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilayotgan ta'lim tizimi muloqot madaniyatining ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Chunki zamonaviy jamiyatda shaxsning muvaffaqiyati nafaqat bilim darajasi, balki boshqalar bilan samarali muloqot qila olish, jamoada ishlash, muammolarni birgalikda hal etish va fikr almashish ko'nikmalariga ham bog'liqdir. Shu sababli ta'lim muassasalarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Muloqot madaniyati pedagog va ta'lim oluvchi o'rtasida sog'lom psixologik muhitni shakllantiradi. Psixologik jihatdan qulay muhitda ta'lim oluvchilar o'z fikrlarini erkin bayon etadi, xato qilishdan qo'rqmaydi, savollar beradi va ijodiy yondashuvni namoyon etadi. Bunday muhitda o'qituvchi tanqid qilishdan ko'ra rag'batlantirish usullaridan ko'proq foydalanadi. Natijada ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish ko'rsatkichlari, mustaqil ta'lim olishga bo'lgan qiziqishi va ichki motivatsiyasi ortadi.

Subyekt–subyekt munosabatlari ta'lim oluvchilarda shaxsiy mas'uliyat hissini ham rivojlantiradi. O'quvchi yoki talaba o'z fikrining qadrlanishini his qilganida, ta'lim jarayoniga nisbatan mas'uliyat bilan yondashadi. Bu esa darslarda faollikni oshirib, ijodiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarining rivojlanishiga xizmat qiladi. Pedagog esa har bir ta'lim oluvchining individual qobiliyati, qiziqishi va ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etadi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, jumladan, interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyiha metodi, "Aqliy hujum", "Debat", "Keys-stadi", "FSMU" va "Klaster" kabi metodlardan foydalanish muloqot madaniyatini rivojlantirishda katta samara beradi. Ushbu metodlar ta'lim oluvchilarni faol fikrlashga, o'z nuqtayi nazarini asoslab berishga, boshqalarning fikrini tinglashga va hurmat qilishga o'rgatadi. Guruhli ishlarda esa hamkorlik, mas'uliyat va o'zaro yordam ko'nikmalari shakllanadi.

Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ta'lim jarayonidagi muloqot shakllarini kengaytirmoqda. Masofaviy ta'lim platformalari, videokonferensiyalar, elektron ta'lim resurslari va ijtimoiy tarmoqlardan ta'lim maqsadida foydalanish pedagog hamda ta'lim oluvchilar o'rtasidagi muloqotni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Biroq bunday sharoitda ham raqamli muloqot etikasi, axborot madaniyati va internet muhitida o'zaro hurmat tamoyillariga amal qilish dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Pedagogning kasbiy mahorati ko'p jihatdan uning muloqot madaniyatiga bog'liq. Nutqning aniqligi, mantiqiyligi, ta'sirchanligi, hissiy muvozanatni saqlay olishi, pedagogik takt, empatiya va konfliktlarni konstruktiv hal etish qobiliyati samarali pedagogik faoliyatning muhim mezonlari hisoblanadi. Muloqot madaniyati yuqori bo'lgan pedagog ta'lim oluvchilar bilan ijobiy munosabat o'rnatadi, ularning qobiliyatlarini ro'yobga chiqarishga yordam beradi hamda ta'lim sifatining oshishiga munosib hissa qo'shadi.

Shunday qilib, muloqot madaniyati subyekt–subyekt munosabatlarning poydevori bo'lib, u ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlaydi. O'zaro hurmat, ishonch, hamkorlik va ochiq muloqotga asoslangan ta'lim muhiti barkamol, mustaqil fikrlovchi, ijtimoiy faol va raqobatbardosh mutaxassislarni tarbiyalashning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Ushbu omillarni izchil rivojlantirish ta'lim tizimining sifat ko'rsatkichlarini oshirish va zamonaviy jamiyat talablariga javob beradigan kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ta'lim jarayonida subyekt–subyekt munosabatlarni shakllantirish ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biridir. Ushbu munosabatlarning samaradorligi ko'p jihatdan pedagog va ta'lim oluvchi o'rtasidagi muloqot madaniyatiga bog'liq. O'zaro hurmat, ishonch, hamkorlik va ochiq muloqot asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni shaxsning intellektual, ma'naviy va ijtimoiy

rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bois pedagoglarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish hamda muloqot madaniyatini yuksaltirish zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste'dod, 2008.
4. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2006.
5. Musurmonova O. Pedagogik mahorat. – Toshkent: O'qituvchi, 2012.
6. Tolipov O.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.